

Mötesplats Profession – forskning

Uppsala
5–6 november
2026

Abstracts

Keynote Åse Hedemark

Åse Hedemark, Universitetslektor vid Institutionen för ABM vid Uppsala universitet

Spår 1: Kommersialisering och effektivisering på bibliotek

Föreläsning: Kommersiell maktutövning över biblioteken och dess användare – exemplet Legimus

Karin Lundin, Lunds universitet

Moa Stockstad, Södertörns högskolebibliotek

Abstract

De senaste två åren har präglats av många och snabba förändringar i förhållande till talbokstjänsten Legimus, det digitala bibliotek där personer med svårigheter att läsa tryckta texter på grund av funktionsnedsättningar kan låna tillgänglighetsanpassad litteratur producerad av Myndigheten för tillgängliga medier, MTM. I kölvattnet av de påståenden om omfattande missbruk av Legimus som framförts av företrädare för branschorganisationerna Läromedelsföretagen och Läromedelsförfattarna har MTM på uppdrag av regeringen på kort tid infört ett flertal åtgärder och förändringar i framställningen och tillgängliggörandet av tillgänglighetsanpassad litteratur.

MTM har tagit över beslutsfattande för tillträde till Legimus, vilket innebär en mer tidsödande process jämfört med föregående system där bibliotekarien skapade Legimuskonto åt användaren. Legimuskatalogen har också delats upp så att enbart studenter inom högre utbildning kan komma åt kurslitteratur. Under sommaren 2025 aviserade MTM nya produktionsriktlinjer där marknadens tillgängliga e-böcker är förstahandsalternativ snarare än talböcker via Legimus och att man inte kommer att producera titlar där en tillgänglig e-bok finns att köpa för biblioteken. Dessa riktlinjer infördes långt innan EU:s tillgänglighetsdirektiv börjar omfatta e-böcker i Sverige och trots att den faktiska tillgängligheten hos marknadens e-böcker har ifrågasatts. Huruvida inköp är möjligt i praktiken för biblioteken tas inte heller hänsyn till. Under våren 2026 aviserade MTM att man före sommaren retroaktivt kommer att börja ta bort titlar ur Legimus om de finns tillgängliga som e-bok med bibliotekslicens. Förändringarna har sammantaget skapat en mindre tillgänglig och mer oförutsägbar läs- och lärsituation för personer med läsnedsättningar, vilket mötts av kritik från såväl biblioteksprofessionen som funktionsrättsrörelsen.

I det här konferensbidraget undersöker vi närmare den debatt om Legimus som föregick dessa förändringar och reflekterar kring dess konsekvenser för låntagare, bibliotekarier och bibliotek. Inspirerade av Carol Bacchis poststrukturalistiska ramverk "What is the problem represented to be?" undersöker vi hur "problemet" med Legimus representerades och reproducerades, och vilka lösningar som därmed kommit att framstå som möjliga. Vårt material består av debatt i dags- och fackpress samt myndighetsdokument, inklusive MTM:s egna rapporter. Vi ställer också upp en kronologi över händelseförloppet och reflekterar kring de levda effekterna av förändringarna i Legimus. Vi ställer oss vidare frågan hur en marknadsorienterad problemformulering skulle kunna utmanas av lösningar som inte utgår från en kommersiell logik, och tecknar med hjälp av internationella utblickar en bild av vad som annars kan bli framtiden för personer med behov av tillgängliga medier.

Föreläsning: The University Library as a site for action in the Reformation of Academic Publishing

David Payne, Södertörns högskolebibliotek

Jens Eriksson, Uppsala universitetsbibliotek

Börje Dahrén, Uppsala universitetsbibliotek

Abstract

The 2025 “Stockholm Declaration” has become the latest in an ever-growing call to action to reform academic publishing. In this context of ongoing attempts to transform the academic publishing system by bringing its control back into the hands of the research community, how should the role of the university library be described and accounted for?

Exploring this question, this talk argues that current discourses on this issue tend to obscure the valuable contributions university libraries have made to researcher-led publishing during the last fifteen years. The establishing of university presses (e.g. Stockholm University, Lund University, Malmö University) and similar publishing operations (Södertörn University, Uppsala University), the setting up of Kriterium, Open Access Platforms, and other initiatives, are concrete examples of such a contribution. While acknowledging these important developments, we wish to go further and suggest that what is presently lacking is the requisite conceptual language to articulate and describe the specific function the library is already playing in empowering academics and wresting control away from market interests. To this end, we suggest that rather than understand the librarian as an ‘administrator’ with ‘technical’ know-how in the service of top-down directives, the librarian today is to be regarded as an experimenter and catalyser for bottom-up initiatives, who helps by fostering the conditions within which valuable research led publishing activities can flourish, and is actively contributing to the construction of a counter-force to the marketised and profit-driven nature of academic publishing today.

We propose that the activities happening in university libraries are best described with a term coined by the famous Italian political philosopher, Antonio Gramsci: the “organic intellectual”. Unlike the “traditional intellectual” with a position at a higher place of learning, the organic intellectual is a situated thinker, an active and practical engager in cultural and political milieux (Gramsci, 1998, 5-20). Gramsci defines the organic intellectual as principally a ‘constructor’, ‘organiser’ and ‘permanent persuader’ (Ibid., 10), who not only ‘participates in a particular conception of the world’, but seeks to ‘contest’ and ‘modify’ the established common sense surrounding what is possible and actualisable in a given situation (Ibid., 9). The organic intellectual, in short, seeks to ‘bring into

being new modes of thought and conduct' (Ibid.).

Our purpose is to show and explore how Gramsci's figure of the organic intellectual captures important aspects of what is being done by university librarians today in contesting the existing market hegemony of academic publishing at the same time as actively contributing to what the Stockholm Declaration advances as the need for universities to resume control of academic publishing. We will also discuss what more might be needed, as well as the problems and dilemmas in redescribing the library as a site of action and organisation in the way we propose.

References

Antonio Gramsci (1998), *Selections from Prison Notebooks*, edited and translated by Quentin Hoare and Geoffrey Nowell Smith, London: Lawrence and Wishart.

Bernhard Sabel and Dan Larhammar (2025), "Reformation of science publishing: the Stockholm Declaration". *R. Soc. Open Sci* 12: 251805.

Workshop: Metadatas makt och möjligheter

Fatima Klanco Al Mulki, Anders Söderbäck och Lovisa Furendal Berndt,
Kungliga biblioteket

Abstract

Tema och syfte

Metadata är en av bibliotekens mest centrala tillgångar, men också en av de tillgångar de enskilda biblioteken har minst kontroll över. I praktiken produceras och formas metadata av externa leverantörer enligt internationella standarder. Samtidigt förväntas biblioteken möta lokala användarbehov hos olika målgrupper, arbeta kostnadseffektivt och samverka nationellt. Detta skapar en spänning mellan kontroll och beroende, mellan lokalt relevanta lösningar och behovet av gemensamma strukturer.

Denna workshop utgår från frågan: vilken makt har metadata över biblioteken och deras användare, och vem har makten över metadatan? Med exempel från

Kungliga bibliotekets utvecklingsarbete, särskilt kring katalogisering av mångspråk och nationella minoritetsspråk, problematiserar vi hur klassificeringssystem, standarder och leverantörsberoenden påverkar både synlighet, tillgänglighet och representation.

Upplägg och deltagarinvolvering

Workshopen är deltagaraktiv och fokuserar på gemensam problemformulering och idégenerering. Efter en kort introduktion arbetar deltagarna i mindre grupper med egna eller tillhandahållna exempel. Uppgiften är att identifiera konkreta utmaningar kopplade till metadata och makt: exempelvis beroende av leverantörer, svårigheter att påverka standarder, kostnader för lokala anpassningar eller hinder för samverkan.

Utifrån dessa exempel arbetar grupperna vidare med idégenerering för att möta utmaningarna: Hur kan lokalt utvecklingsarbete göras återanvändbart? Hur kan kravställning i upphandlingar stärkas? Vilka delar behöver standardiseras, och var finns utrymme för lokal variation? Hur kan bibliotek tillsammans ta större kontroll över metadata utan att öka de totala kostnaderna?

Avslutningsvis samlas insikterna i en gemensam diskussion. Målet är att deltagarna ger varandra förståelse och perspektiv för att navigera i en komplex verklighet där metadata både möjliggör och begränsar verksamheten.

Workshopen riktar sig till bibliotekschefer, utvecklingsledare och andra som arbetar strategiskt med utformningen av bibliotekens tjänster, oavsett om dessa är digitala eller utgår från det fysiska biblioteksrummet.

Spår 2: Vem får ta plats? Perspektiv och inflytande

Föreläsning: Delad makt i praktiken: ungas delaktighet genom Läsvisare

Helya Pazuki, Bibliotek Uppsala

Abstract

Hur kan folkbibliotek arbeta strategiskt med ungas delaktighet på ett sätt som faktiskt förändrar maktrelationer, både i verksamheten och i organisationen? I denna presentation utgår vi från Läsvisare, ett konkret exempel på hur relationsskapande metoder, unga som medskapare och långsiktigt strategiskt utvecklingsarbete kan bidra till att förskjuta makt från verksamhet till individ och från att skapa verksamhet för unga till att göra det tillsammans med dem.

Syftet med bidraget är att synliggöra hur bibliotek kan arbeta med delaktighetsdrivna modeller som inte stannar vid enskilda projekt, utan integreras i den ordinarie verksamheten och blir en bärande del av ungdomsarbetet. Vi visar hur Läsvisare, trots att det är ett tidsbegränsat projekt, kunnat genomföras med hög ambitionsnivå för ungas delaktighet just eftersom det vilar på ett långsiktigt utvecklingsarbete inom organisationen. Projektet står därmed inte för sig självt, utan är en del av en större utveckling av arbetssätt, relationer, kompetens och strukturer som möjliggör ungas inflytande.

Denna grund skapar förutsättningar för reell påverkan och att arbetet kan leva vidare i den ordinarie verksamheten.

Innehållet tar sin utgångspunkt i Läsvisare, där unga i samarbete med personal från bibliotek och kulturhus inom Bibliotek Uppsala utvecklar egna former för läsfrämjande, mediearbete och rekommendationer. Det kan till exempel handla om att skapa nya uttryck för läsupplevelser, arbeta med urval och exponering samt producera innehåll i olika format. Genom dessa praktiker blir maktförskjutningen konkret: unga går från mottagare till medproducenter med inflytande över innehåll, representation och uttrycksformer.

Presentationens fokus ligger dock inte enbart på projektet i sig, utan på de strukturella och relationella förutsättningar som möjliggör denna förskjutning. Vi belyser frågor om tillit och rollförändringar, med fokus på hur bibliotekariens roll förskjuts från att definiera innehåll till att möjliggöra gemensamma processer tillsammans med unga. Vi lyfter också hur organisatoriskt stöd och strategisk förankring påverkar graden av faktisk delaktighet. Vidare diskuteras hur bibliotek både kan reproducera och utmana maktrelationer i mötet med unga, och vad som krävs för att göra det senare.

Relevansen för konferensens tema ligger i att bidraget visar hur bibliotek själva kan påverka och omforma de maktrelationer de verkar inom, både genom sina arbetsmetoder och genom de utrymmen de skapar för unga. Presentationen riktar sig till bibliotek som vill utveckla sin ungdomsverksamhet, arbeta med

delaktighetsdrivna modeller eller få konkreta exempel på hur makt, inflytande och yrkesmässigt mandat och handlingsutrymme kan omsättas i vardagspraktiken samt vad det innebär för bibliotekariens roll i samspel med unga.

* Läsvisare genomförs med stöd av Kulturrådets satsning Mer läsning och ingår i den särskilda satsningen Mer läsning unga.

Workshop: Hur kan problematisering av normer och ökad kunskap om autism bidra till mer tillgängliga bibliotek?

Julia Neteniel, Biblioteken i Jönköping

Anna Grelle, Bibliotek Uppsala

Abstract

Syfte

Att vara autistisk innebär att bearbeta information och intryck på ett annorlunda sätt. Det är vanligt att ha behov av förutsägbarhet, lugnare miljöer och tydlig kommunikation. Men många platser, däribland biblioteken, är inte utformade utifrån det autistiska funktionssättet.

Vi anser att det finns vissa grundförutsättningar för att man ska uppleva att man har makt i samhället. Exempel på dessa förutsättningar är att man blir inkluderad samt att platser, tjänster och produkter är lättillgängliga för en. Vi menar att tillgänglighet är en förutsättning för delaktighet och inflytande.

Syftet med föreläsningen är att öka förståelsen för hur normer och strukturer påverkar tillgängligheten på biblioteken samt att lyfta hur kunskap om autism kan bidra till mer autismvänliga bibliotek.

Föreläsningens innehåll

- Neuronormativitet och olika perspektiv på funktionsnedsättning

- Det autistiska funktionssättet och vikten av inifrånperspektiv
- Hinder och möjligheter i biblioteksrummet
- Kommunikation, bemötande och det dubbla empatiproblemet
- Tillgänglighet för autistisk bibliotekspersonal

Relevans

Bibliotek ska vara tillgängliga för alla. Enligt bibliotekslagen är personer med funktionsnedsättning en prioriterad målgrupp, och många bibliotek arbetar redan aktivt med tillgänglighet och inkludering. Samtidigt menar vi att det fortfarande behövs mer kunskap och fler samtal om neuronormativa föreställningar och om vad tillgänglighet innebär för autistiska personer.

Vi vill också belysa vikten av inifrånperspektiv vid utvecklings- och tillgänglighetsarbete och bidra till en bredare förståelse för autistiska personer som kunskapsbärare. Vi som håller föreläsningen har båda autism och arbetar som barnbibliotekarie respektive bibliotekssamordnare. Vi har tidigare hållit en liknande föreläsning för bibliotekspersonal i Uppsala och fått mycket positiv feedback.

Föreläsning: MK: vem definierar, vem väljer och vem äger?

Jonna Steinrud, JMS dig/it/all AB

Marika Alneng, Ordmyllan AB

Abstract

Tema

Medie- och informationskunnighet, MK, är ett begrepp som används av många aktörer i offentlig sektor: inom bibliotek, skola, folkbildning och myndigheter. Arbetet bedrivs utifrån olika uppdrag och traditioner, och det finns en kollektiv otydlighet om vad MK egentligen omfattar och vem som ansvarar för vad. Det saknas ett gemensamt strategiskt underlag som kan binda samman det MK-arbete som bedrivs av förmedlarprofessioner i Sverige.

Några av konferensens frågor gäller vilka maktrelationer som påverkar bibliotekens arbete och hur dessa hanteras, bibliotekens makt till

självbestämmande samt vilken roll och vilken makt biblioteken har i samhället. Det nya MIK-ramverk som presenteras i den här workshopen är ett uttryck för just det: ett förslag från biblioteksfältet att formulera en gemensam grund för MIK-arbetet, på egna villkor och utifrån ett medborgarperspektiv.

Workshopen presenterar ett nytt MIK-ramverk för förmedlarprofessioner i offentlig sektor. Ramverket grundar sig i Unescos MIK-ramverk och organiserar MIK i sex kärnområden utifrån medborgarens perspektiv. Det är sektorsövergripande och varje profession hittar sina egna ingångar. Ramverket är tänkt att fungera som ett gemensamt underlag för planering, genomförande och uppföljning av MIK-arbete.

Ett ramverk som detta avgör vad som räknas som MIK-kompetens. Det är inte ett neutralt dokument utan ett ställningstagande. Vad innebär det för biblioteket som profession och för forskning inom biblioteks- och informationsvetenskap?

Syfte

Syftet är att tillsammans med deltagarna utforska ramverket utifrån tre maktdimensioner: hur och av vem MIK definieras, hur biblioteket stärks av ett gemensamt ramverk och hur professionen äger MIK-arbetet på ett hållbart sätt.

Upplägg och deltagarinvolvering

Workshopen är uppdelad i tre delar. Inledningsvis presenterar vi ramverkets sex områden och de ställningstaganden det bygger på.

Huvuddelen genomförs i smågrupper om 4 - 6 personer. Varje grupp arbetar sig igenom tre diskussionsblock:

- **Definitionsmakten.** Vilka MIK-definitioner möter deltagarna i sina verksamheter eller i sin forskning? Vad händer när olika sektorer arbetar utifrån olika förståelser av begreppet, och är ett gemensamt ramverk en lösning eller skapar det nya maktasymmetrier?
- **Positioneringsmakten.** Deltagarna arbetar med en matris över ramverkets sex kärnområden och identifierar var biblioteket redan är starkt, var det är osynligt men borde synas, och vilka unika bidrag som biblioteksprofessionen kan erbjuda.
- **Förankringsmakten.** Deltagarna positionerar sin verksamhet i en tvåaxlig matris: individuellt kontra kollektivt ägandeskap, och osynligt kontra synligt i strukturer. Diskussionen utforskar vad som krävs för att MIK ska bli en naturlig del av professionen snarare än ett eldsjäsberoende projekt.

Workshopen avslutas med reflektion i helgrupp kring vilka möjligheter

ramverket ger för biblioteket som profession och för forskning inom biblioteks- och informationsvetenskap.

Spår 3: Lightning talks

Makten över förutsättningarna

Bibliobot – En AI-baserad vägvisare:
Lärdomar om tillgänglighet,
datakvalitet och regional
samverkan

Susanne Hägglund, Härnösands kommun

Abstract

I en tid där generativ AI omformar informationslandskapet ställs frågan om vem som har makten över bibliotekens digitala utveckling. Projektet Bibliobot (2024–2026), ett samarbete mellan Härnösands bibliotek, Örnsköldsviks bibliotek och Regionbibliotek Västernorrland, har utforskat hur AI-baserade chattjänster kan stärka bibliotekens service. Genom att implementera AI-lösningar som ASK och Intric har projektet utmanat rådande maktstrukturer mellan bibliotek, systemleverantörer och användare.

En central lärdom i projektet rör "makten över biblioteken" i form av det tekniska beroendet av externa systemleverantörer. Slutrapporten belyser hur ambitionen att skapa sömlösa digitala tjänster ofta begränsas av komplexa API-integrationer och kostsamma utvecklingskrav från leverantörer. Detta skapar en maktobalans där bibliotekens innovationskraft styrs av externa aktörers affärsmodeller och tekniska arkitektur.

Inom bibliotekets väggar, och på dess digitala plattformar, utövas makt genom

kontroll av information. Projektet visar att datakvalitet är fundamentalt för AI-tjänstens tillförlitlighet; brister i underliggande data påverkar direkt användarens tillit och bibliotekets förmåga att vägleda. Samtidigt har projektet genom användartester med personer 65+ och personer med funktionsnedsättning försökt förflytta makten till användaren. Genom att prioritera tillgänglighet, pedagogiskt bemötande och inkludering kan AI fungera som ett verktyg för att ge invånarna likvärdig tillgång till information, vilket är kärnan i bibliotekens demokratiska uppdrag.

Bibliobot illustrerar behovet av att biblioteken återtar makten över sin digitala infrastruktur genom ökad kunskap och regional samverkan. Presentationen diskuterar hur vi kan navigera mellan tekniska begränsningar och demokratiska visioner för att säkerställa att makten över framtidens bibliotekstjänster vilar på en grund av tillgänglighet, datakvalitet och användarinflytande.

Maktrelationer som påverkar bibliotekens arbete och hantering av mediainköp på en föränderlig kurslitteraturmarknad

Lotta Janson, Södertörns högskola

Clara Lindström, Stockholm School of Economics

Charlotta Höckerfors, Göteborgs universitet

Abstract

Införandet av EU:s tillgänglighetsdirektiv, som blir bindande i Sverige den 1 januari 2027, innebär att alla e-böcker ska vara universellt utformade och därmed direkt tillgängliga för alla användare. Parallellt befinner sig den svenska kurslitteraturmarknaden i en ekonomisk kris, där minskad försäljning har lett till ökade krav på politiska åtgärder från både förlag och läromedelsförfattare. I detta läge aktualiseras en grundläggande fråga om makt: vilken faktisk handlingsfrihet har lärosätesbiblioteken att säkerställa studenters tillgång till kurslitteratur?

Utgångspunkten för detta bidrag är att bibliotekens handlingsutrymme i praktiken är starkt begränsat. Bibliotek kan inte agera som fria aktörer på en öppen marknad. Valet av kurslitteratur ligger hos lärarna, och när en titel väl är fastställd är den inte utbytbar. Därmed får biblioteken, liksom studenterna en reell minskad möjlighet att påverka utbud, prisnivåer eller licensvillkor. I praktiken uppstår en monopolliknande situation där förlagen dikterar villkoren.

Samtidigt omformar tillgänglighetslagstiftningen ansvarsfördelningen. När e-böcker uppfyller tillgänglighetskraven upphör Myndigheten för tillgängliga mediers (MTM) möjlighet att producera talböcker av motsvarande verk. Ansvaret för att tillhandahålla tillgänglig kurslitteratur förflyttas därmed i praktiken till biblioteken. Detta sker samtidigt som e-bokslicenser ofta är avsevärt dyrare än tryckt litteratur. Detta påverkar bibliotekens ekonomiska handlingsutrymme och tvingar fram prioriteringar som påverkar tillgången på kurslitteratur och annan litteratur mer övergripande.

Mot denna bakgrund vill vi diskutera bibliotekens roll i skärningspunkten mellan akademisk frihet, ekonomisk styrning och tillgång till kunskap. En central spänning uppstår mellan externa krav, från lagstiftning, förlag och politiska initiativ till bibliotekens nödvändiga prioriteringar av hur och i vilken omfattning kurslitteratur ska tillhandahållas.

Vi menar att dessa maktförhållanden riskerar att försvaga bibliotekens roll som garant för likvärdig tillgång till utbildning. När kostnaderna ökar utan motsvarande inflytande över val och villkor, minskar möjligheten att möta studenternas behov. Särskilt utsatta är studenter med funktionsnedsättning, vilket sätter bibliotekslagens uppdrag under press. Samtidigt finns en potentiell möjlighet: universellt utformade e-böcker kan stärka inkluderingen men endast om tillgången kan säkras i praktiken.

Genom att synliggöra dessa strukturer vill vi med detta bidrag visa att frågan inte enbart handlar om resurser, utan om makt och ansvar. För att värna både akademisk frihet och jämlik kunskapsstillgång krävs en skyndsam översyn av prissättning, licensmodeller och ansvarsfördelning. Utan sådana förändringar riskerar biblioteken och i förlängningen lärosätena att bära ett växande ansvar utan motsvarande möjlighet att påverka villkoren.

Höga varvtal i välfärden – hur "effektiv" kan uppsökande

biblioteksverksamhet bli?

Jenny Lindberg, Institutionen för biblioteks- och informationsvetenskap,
Högskolan i Borås

Abstract

Välfärdssamhället befinner sig under tryck – politiskt, ekonomiskt och socialt. I ett högradigt digitaliserat samhälle som det svenska, där även den offentliga sektorn till stor del lyder under marknadens normer och spelregler, präglas arbetslivet av höga krav på effektivitet och måluppfyllelse. Med stöd i Hartmut Rosas (2014) samtidsanalys ser vi hur den sociala accelerationen format en normalitet kring jakten på tidsvinster och ständig expansion. Accelerationen har bäring på såväl teknisk och social förändring som på hela vårt livstempo, och utebliven acceleration tolkas i realiteten som en bakåtrörelse.

Folkbiblioteken hör till samhällets centrala välfärdsinstitutioner, med ett lagstadgat uppdrag att verka demokratistödande. Deras roll som välfärdsaktör accentueras när servicen från andra samhällsinstitutioner sviktar. En viktig och historiskt etablerad del av folkbibliotekens arbete är den uppsökande verksamheten. Denna inkluderar bl.a. förmedling av litteratur och läsupplevelser till dem som av olika skäl inte kan ta sig till bibliotekslokalen. Effektiviseringens och tidsvinsternas logik ställs här emot tidskrävande arbetssätt och kvaliteter, som reellt inflytande och fundamental meningsfullhet för användarna; det Rosa kallar resonans.

I ett forskningsprojekt vid Bibliotekshögskolan i Borås har Jenny Lindberg och Erik Joelsson undersökt spänningsförhållandet mellan motstridiga logiker i ett digitaliserat välfärdssamhälle. Empiriskt fokus ligger på det uppsökande biblioteksarbetets betydelse för gruppen äldre äldre genom tjänsten Boken kommer. Projektet, finansierat av Centrum för välfärdsstudier, bygger på ett samarbete med tre kommuner i Västra Götaland.

Den planerade presentationen vid Mötesplatskonferensen görs i form av ett Lightning talk (möjligen lite paradoxalt) med fokus på de äldre biblioteksanvändarnas perspektiv, där relationen mellan folkbiblioteket och användarna även belyses ur verksamhetsperspektiv.

Referens

Rosa, H. (2014). Acceleration, modernitet och identitet: tre essäer. Daidalos.

Barnkonventionen på folkbibliotek

Pia Borrman, Region Stockholm

Abstract

Sverige ratificerade FN:s konvention om barnets rättigheter 1990, och konventionen är svensk lag sedan 2020. Anledningen till att barn behöver en egen konvention är att det finns en maktobalans mellan vuxna och barn. Barn är särskilt utsatta på flera sätt och på många områden, och det gäller även på bibliotek. Barn ska prioriteras enligt många styrdokument, inklusive bibliotekslagen, men vad menar vi med det?

Det finns mycket information om barnkonventionen att ta till sig, men den är i regel generellt skriven och handlar inte om bibliotek specifikt. Framför allt så är den inte nedbruten till biblioteksvardagen. Vad innebär det rent konkret att bibliotek ska arbeta med barns bästa för ögonen? Hur gör vi det? Hur ser vi till att barns privatliv respekteras på biblioteket? Hur möjliggör biblioteket för barn att delta i det kulturella och konstnärliga livet? Och inte minst – hur möjliggör vi för barn att vara delaktiga och inte enbart deltagare i verksamheten?

Intimt förknippat med barnkonventionen är att se biblioteket ur barns ögonhöjd, rent konkret men också bildligt. Att sätta på sig barnglasögonen och se biblioteket ur barnens perspektiv, och inte enbart med vuxnas barnperspektiv. Hur ändrar vi maktobalansen mellan vuxna (bibliotekspersonal och besökande vuxna) och barn på biblioteket? Hur skiftar vi från ett rum för barn till barnens rum?

Mitt bidrag till konferensen utgår ifrån min skrift *Barnkonventionen på bibliotek* från 2025. I den går jag igenom ett antal artiklar i barnkonventionen, och resonerar om vad de kan innebära för biblioteksverksamheten i praktiken. Jag reflekterar också över begreppet prioritering, och hur det skulle kunna gå till att prioritera inom biblioteksverksamheten.

Bibliotekariens roll i det litteraturkritiska samtalet

Abstract

Bibliotekariers professionella kompetens innefattar litteraturvetenskaplig kunskap, kritisk analys och en kontextualiserande förståelse av litteraturens roll i samhället. Denna kompetens kommer till uttryck i urval, förmedling och läsarrelationer, men kan i högre grad synliggöras genom ett aktivt deltagande i litteraturkritisk praktik. Genom att skriva litteraturkritik kan bibliotekarier bidra till det offentliga samtalet om litterär kvalitet och värdering, samtidigt som professionsrollen stärks och makten över biblioteken – makten på biblioteken tydliggörs.

I en medieoffentlighet där litteraturkritik minskar i omfattning och inflytande erbjuder bibliotekariers kritiska arbete ett icke-kommersiellt och institutionellt förankrat perspektiv. Anförandet argumenterar för litteraturkritik som en professionsutvecklande praktik och som ett uttryck för bibliotekets kulturpolitiska och demokratiska uppdrag samt har ett förslag på hur detta kan uppnås.

Spår 4: Lightning talks Verksamhet

Lokal AI-server på Malmö universitetsbibliotek

Tobias Johansson och **Ulrika Klintberg**, Malmö universitetsbibliotek

Abstract

Bakgrund

Generativ AI har på kort tid blivit en strategisk fråga för lärosätesbibliotek. I ett läge där kommersiella lösningar snabbt vinner mark ville vi på Malmö universitetsbibliotek starta ett pilotprojekt med en lokal AI-server, för att i olika delprojekt kunna få möjligheten att bygga lokal kompetens och lokal kapacitet

för uppgifter där känsliga personuppgifter, upphovsrätt, insyn i modellernas funktion och anpassning till forskningspraktiker är centrala. Projektet aktualiserar frågor om vem som har makt över bibliotekets tekniska infrastruktur, dataflöden och arbetsprocesser, men också om vilken makt biblioteket självt kan utöva för att skapa mer transparenta, oberoende och etiskt hållbara AI-stöd. Projektet tar därmed avstamp i bibliotekets demokratiska och kunskapsfrämjande uppdrag och placerar AI-frågan i skärningspunkten mellan teknik, profession och verksamhetsstyrning.

Syfte

Syftet är att undersöka hur en lokal AI-infrastruktur i bibliotekets regi kan stärka bibliotekets handlingsutrymme i relation till externa leverantörer, samtidigt som den skapar bättre förutsättningar för säker hantering av känsligt material, ökad transparens i val av modeller och arbetssätt samt ett mer behovsnära stöd till forskare. Ett ytterligare syfte är att synliggöra vilka organisatoriska, kompetensmässiga och praktiska förutsättningar som krävs för att ett sådant arbete ska bli långsiktigt hållbart.

Metod

Projektet bedrivs med utvecklingsstöd från Svensk biblioteksförening och har formen av ett praktiktäta utvecklingsarbete med flera delspår. I arbetet ingår att pröva användning av lokala språkmodeller, exempelvis för analys av stora mängder komplex information, att undersöka möjligheten att analysera abstract till doktorsavhandlingar samt att utveckla chattbotstöd för val av databas, sökord och tidskrift att publicera i. Arbetet kombinerar teknisk uppsättning, iterativ testning och löpande verksamhetsreflektion, där fokus ligger på vad som faktiskt krävs för att införa och använda lokal AI i ett universitetsbibliotek.

Resultat

Projektet är ännu inte avslutat och resultaten är därför preliminära. Arbetet visar att lokal AI-infrastruktur rymmer betydande potential, men också att införandet är sårbart och resurskrävande. Det har varit svårt att involvera forskare och studenter i den utsträckning som planerats, vilket påverkar möjligheterna till behovsdriven utveckling och förankring. Testerna visar också att mindre, lokalt körda språkmodeller i flera avseenden är mer krävande att arbeta med än kommersiella tjänster, både tekniskt och kvalitativt. Därtill har projektadministration och samordning tagit större utrymme än väntat. Samtidigt har arbetet genererat viktig intern kunskap om infrastruktur, dataskydd, modellval och användningsområden, och stärkt argumenten för att göra AI-arbetet till en flerårig del av bibliotekets verksamhetsutveckling.

Slutsatser

Projektet visar att frågor om AI i bibliotek inte kan reduceras till val av verktyg. Den som kontrollerar infrastrukturen, datan och modellernas villkor påverkar också bibliotekets professionella handlingsutrymme och möjligheten att värna transparens, integritet och självbestämmande. En lokal AI-server framträder därför som mer än en teknisk lösning: den är ett sätt att pröva bibliotekets roll som kunskapsaktör, demokratisk infrastruktur och strategisk part i universitetets forskningsmiljö. Samtidigt pekar erfarenheterna på behovet av samordning, kompetensdelning och realistiska organisatoriska ramar om biblioteken ska kunna ta verklig makt över AI-användningen i den egna verksamheten.

Tillgängligt, värdeskapande, hållbart – om erfarenheter från projektet Förnyad verksamhet i Lunds universitetsbiblioteks publika miljöer

Lena Landgren, Martine Castoriano, Lunds universitetsbibliotek

Abstract

För närvarande pågår ett drygt 2-årigt utvecklingsprojekt på Universitetsbiblioteket i Lund (okt 2024–dec 2026). Projektet, som tar sin utgångspunkt i en ombyggnad av de publika miljöerna där satsningar har gjorts på en ny utställningshall och en scen, syftar till att på ett professionellt och kreativt sätt synliggöra och kommunicera bibliotekets samlingar genom utställningar och arrangemang för en bred målgrupp: studenter, forskare och en intresserad allmänhet.

Biblioteksrummet blir därmed en inspirerande och multidisciplinär mötesplats där pågående forskning utifrån universitetsbibliotekets samlingar lyfts fram. Projektet ska enligt direktivet bidra till att skapa en arena för det demokratiska samtalet, en öppen plats där universitetet och staden kan mötas. Ledorden i

Universitetsbibliotekets strategiska plan 2025–2027 är ett huvudtema och en målbild även i projektet: tillgängligt, värdeskapande, hållbart.

Hitintills har projektet genomfört tre utställningar med material från bibliotekets rika samlingar. "Mat i nöd och lust" visade hur mat genom historien varit både en bristvara och ett överflöd. "Tankens frihet – från Copernicus till Celestialkarnevalen" uppmärksammar återupptäckten i bibliotekets samlingar av den för tiden revolutionerande boken *Om himlakropparnas kretslopp* från 1566 av Nicolaus Copernicus som tillsammans med en historisk exposé över Lundakarnevalen binder samman förutsättningen för både forskning och humor: att kunna tänka fritt, ifrågasätta och utmana makten. Utställningen *Ravensbrück* ger en introduktion till arkivet med samma namn i Universitetsbibliotekets ägo och vilket i april i fjol utsågs till ett Unesco världsminne.

Utställningarnas teman har alltid en nutidsrelevans. Forskningsresultat från Lunds universitets matforskare introducerades i matutställningen. I *Tankens frihet* betonas vikten av att kunna tänka fritt som en förutsättning för demokrati som i en tid där böcker förbjuds, precis som Copernicus bok en gång gjordes, är viktigare än någonsin. Att Förintelsen, exemplifierad utifrån Ravensbrückarkivet, är ständigt aktuell behöver inte påpekas.

Till utställningarna kopplas föreläsningsserier och samtal av forskare som kompletterar och fördjupar utställningarnas tematik. Andra arrangemang testar nya infallsvinklar på tillgängliggörande: boklanseringar av publikationer av Lunds universitets forskare, högläsning från bibliotekets samlingar och "unboxing" av lådor med inkommet och ännu osorterat pliktmaterial inför publik, är några exempel. Vikten av ett hållbart studieliv framhålls genom att erbjuda handarbetstillfällen för studenter i bibliotekets kafé med speciellt framtagna enkla broderimönster från de historiska samlingarna.

Syftet med vår föreläsning är att ge exempel på erfarenheter från projektets aktiviteter och resultat från utvärderingar vad gäller måluppfyllelsen av projektet, som vid tidpunkten för konferensen kommer ha preciserats i en slutrapport. Med exempel från vårt projekt vill vi med vår presentation/föreläsning reflektera kring frågor kopplade till samhällsdebattens ofta polariserande karaktär och om de akademiska biblioteken kan vara en arena för forskningskommunikation som stärker det demokratiska samtalet. Hur upplevs bibliotekets nya arena av universitetets studenter och forskare? Hur uppfattas lärosätesbiblioteken av allmänheten när man tar en tydligare roll i att problematisera kring aktuella samhällsfrågor?

Prioriterat för alla? – programverksamhet för besökare med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (NPF) och intellektuell funktionsnedsättning (IF) på svenska folkbibliotek.

Nathalie Nilsson och **Tyra Göök Andersson**, Uppsala university

Abstract

Tillgänglighet på bibliotek är ett ämne som senaste åren aktualiserats i allmän diskurs. Många folkbibliotek är i färd med eller har nyligen implementerat förändringar i den fysiska miljön som syftar till att underlätta för besökare med funktionsnedsättningar. I vår studie framkommer dock ett område där tillgänglighetsarbetet fortfarande brister – programverksamhet för personer med kognitiva funktionsnedsättningar. Detta trots att denna målgrupp är prioriterad enligt bibliotekslagen.

I vår masteruppsats undersöktes förekomsten av programverksamhet på folkbibliotek riktad till vuxna och ungdomar med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (NPF) och/eller intellektuell funktionsnedsättning (IF). Vi undersökte även vilka faktorer som möjliggör för folkbibliotek att satsa på denna verksamhet, samt vilka utmaningar som kan förhindra denna. Genom en blandning av kvantitativ dataanalys och kvalitativa intervjuer med bibliotekspersonal identifierades att det är ovanligt att folkbibliotek erbjuder publika evenemang mot dessa grupper – betydligt fler är riktade till barn med dessa funktionsnedsättningar. Om programverksamhet mot ungdomar och vuxna med NPF eller IF äger rum, sker dessa ofta i slutna sammanhang genom uppsökande verksamhet.

Faktorer som möjliggör för folkbibliotek att anordna programverksamhet för målgruppen är tillgång till resurser, möjlighet till samarbeten med externa aktörer, samt bibliotekspersonalens attityder till arbete mot målgruppen. Brister

i dessa faktorer identifierades som hinder för detta arbete.

Resultaten har analyserats genom Critical Disability Theory. Genom detta ramverk har vi identifierat att det råder en ojämn maktbalans mellan folkbibliotek och ovan nämnda målgrupp. I vår studies resultat framkommer det att gamla "traditioner" inom biblioteksväsendet lever kvar och bidrar till gruppens osynliggörande. En grupp som särskilt missgynnas är ungdomar och vuxna med NPF – dessa deltar ofta inte i de sammanhang som biblioteken arbetar uppsökande mot. Tidigare forskning fastslår dock att målgruppen ofta lider av ensamhet och social utsatthet.

I evenemangsbeskrivningar på hemsidor skriver man sällan ut vilka tillstånd evenemanget är anpassat för, utan man använder istället vaga benämningar i sin marknadsföring. Detta tyder på att det råder en beröringsskräck kring att konkret benämna olika former av funktionsnedsättningar. Denna beröringsskräck kan även observeras i internationell tidigare forskning – men bedöms vara särskilt prevalent i Sverige.

Att anordna en aktivitet som ska passa "för alla" är ett vanligt resonemang på Sveriges folkbibliotek när det kommer till att anordna tillgängliga evenemang för funktionsnedsatta personer. I vår studie framkommer dock exempel på situationer när detta inte fungerat – vissa deltagare ur målgruppen på sådana evenemang har verbalt uttryckt att evenemanget inte passat dem. Vi resonerar därav att det finns en tendens att behandla personer med funktionsnedsättning som om de vore en enhetlig grupp med liknande behov – när detta inte är sanningen.

Bibliotekspersonalen som intervjuades i vår studie var mycket medvetna om att målgruppen inte är homogen – ändå anordnade de evenemang som ibland kunde uppfattas så. Detta kan bland annat bero på bristande resurser. Men samtidigt betonar vissa informanter att det också handlar om hur resurserna prioriteras.

Här har folkbibliotek en chans att reflektera över sina prioriteringar och vilka grupper som får utrymme att synas – satsningar på detta område kan göra att bibliotekens tillgänglighetsarbete ytterligare fördjupas.

Shared reading på Mikaelsgården

Cecilia Stiernstedt, Ingrid Hedin och Per-Göran Back, Bibliotek Uppsala

Abstract

Syfte

Vi vill berätta om våra erfarenheter med Shared reading som en metod i arbetet med delaktighet och inkludering för personer i social utsatthet (hemlöshet, missbruk, psykisk ohälsa etc). Detta med bakgrund av Bibliotek Uppsalas strategiska läsfrämjande uppdrag, samt trygghetsskapande arbete gentemot vuxna.

Innehåll

Vi besöker Mikaelsgården (Uppsala Stadsmissions öppna dagverksamhet för personer i social utsatthet) 1 gång per månad och läser tillsammans. Det är en metod med låg tröskel. Deltagarna är med på sina egna villkor och efter sina egna förutsättningar. Det går lika bra att sitta med och lyssna, som att säga något eller läsa högt.

Det uppsökande arbetet på Mikaelsgården är en fortsättning på det förtroendearbete som görs på Stadsbiblioteket för personer i social utsatthet. Det blir en bro som förstärks mellan Mikaelsgårdens gäster, anställda och Stadsbibliotekets personal och besökare. Folkbiblioteken är en plats för alla och vi bemöter besökarna på samma sätt.

En effekt av arbetet är att egenmakten stärks, t.ex. har det kommit ett förslag om att ha Shared reading på Stadsbiblioteket. Det kom från en gäst som har kompisar där. Det får också en trygghetsskapande effekt, på så vis att det relationsskapande arbetet får verkningar på båda platserna, vilket ger ringar på vattnet för alla som besöker de båda verksamheterna. I långa loppet blir tröskeln lägre till läsning och engagemang och högre till stök och antisociala beteenden.

Relevans

Det är ett sätt att arbeta demokratifrämjande och relationsskapande med samhällets mest utsatta och stärka dem i sin egenmakt. Biblioteket är en viktig plats för flera, där det går att sitta och prata med sina vänner, läsa något eller bara hänga. Ett flertal personer har uttryckt det som en frizon, att komma bort från stök, som kan vara i andra sammanhang där människor i hemlöshet vistas.

För bibliotekets del handlar det om det läsfrämjande- och bemötandeuppdraget där litteraturen skapar igenkänning och möten som vi kan samtala om, oavsett bakgrund.

Det är övervägande män som deltar och får en relation till folkbiblioteket och läsning. En del har haft det tidigare, men livssituationen har ändrat det.

Till hösten ska vi prova att ha ett Brukarråd för att skapa engagemang på Stadsbiblioteket. Där kommer gäster från Mikaelsgården/besökare på Stadsbiblioteket i samverkan med personal på biblioteket prata om vad vi tillsammans kan åstadkomma för verksamhet. Detta som en fortsättning på det läsfrämjande/trygghetsskapande arbetet för personer i social utsatthet och på det stora hela i biblioteket.

En författares resa – Men vill du inte veta vad vi säger?

Catarina Cstichini, Bibliotek Botkyrka

Abstract

Fråga: Vilka maktrelationer skapar och upprätthåller vi själva på bibliotek?

Detta projekt initierades inom ramen för samordningen av det mångspråkiga arbetet vid Bibliotek Botkyrka, med målsättningen att fördjupa relationen mellan vuxna invånare och biblioteket samt att stärka invånarnas inflytande över verksamheten.

Under en period på knappt ett år genomfördes en serie informella, explorativa intervjuer med såväl kollegor som biblioteksbesökare i syfte att undersöka relationen mellan biblioteket och Botkyrkas invånare. Resultaten bekräftade såväl tidigare erfarenhetsbaserade iakttagelser som utlåningsstatistiska mönster, vilka sammantaget indikerar en svag och begränsad relation. Denna problematik reflekterades även i bibliotekets programverksamhet (eller var det snarare en reflex av det?), där aktiviteter på andra språk än svenska och engelska var starkt underrepresenterade eller helt frånvarande.

Mot denna bakgrund initierades ett systematiskt arbete för att identifiera och synliggöra lokala litterära aktörer. Kollegor, besökare, modersmålslärare och föreningar tillfrågades om kännedom kring författare med utländsk bakgrund med anknytning till kommunen. Genom denna kartläggning etablerades successivt ett växande nätverk.

Ur detta arbete utvecklades konceptet *En författares resa*, en intervjubaserad programserie med författare som är bosatta eller verksamma i Botkyrka. Studien av författarnas livs- och yrkesbanor struktureras tematiskt kring identitet, språk, skrivande och läsning, och samtalen genomförs konsekvent på det språk som respektive författare själv väljer. Därtill ges deltagarna möjlighet att presentera såväl egna verk som andra böcker av särskild betydelse på valfritt språk som tillgängliggörs inom kommunen genom ett nära samarbete med MLC.

Den första programaktiviteten genomfördes med en författare med nigeriansk bakgrund, verksam på engelska, vilket också var samtalets språk. I anslutning till detta presenterades litteratur på igbo och svenska. Den andra intervjun planeras äga rum i juni och omfattar en uzbekisk författare. I samband med planeringsprocessen aktualiserades frågan om språkförståelse ur ett bibliotekarieperspektiv; dock gjordes bedömningen att detta inte utgjorde ett hinder, då fokus för verksamheten ligger på deltagarnas och publikens behov snarare än institutionell kontroll.

Denna ansats innebär en avsiktlig omfördelning av tolkningsföreträde och utrymme, där deltagarna ges möjlighet att formulera sina berättelser på egna villkor och på sitt eget språk. Projektet kan därmed förstås som ett praktisknära exempel på hur biblioteket kan fungera som en faciliterande snarare än styrande aktör i relation till lokalsamhällets kulturella och språkliga uttryck.

Genom detta arbetssätt eftersträvas en programverksamhet som i högre grad speglar kommunens språkliga mångfald samt bidrar till ökad läsning på de språk som finns representerade. Vidare syftar projektet till att stärka känslan av tillhörighet och delaktighet, höja statusen för skrivande och läsning på olika språk, samt skapa förutsättningar för invånare att utveckla sina litterära intressen och kompetenser. På längre sikt är ambitionen att etablera en lokalt förankrad författarklubb i Botkyrka.

Ytterligare programinslag planeras med fokus på litteratur på azerbajdzjanska/turkiska, romani chib, spanska och arabiska.

Makt-Demokrati-Empowerment -för och med hemmasittare och deras anhöriga

Abstract

Barn- och unga samt personer med funktionsnedsättning räknas till bibliotekens prioriterade målgrupper enligt bibliotekslagen. Bibliotek har också ett demokratiskt uppdrag och bör bidra till inkludering. Idag finns cirka 19000 elever som ses som så kallade hemmasittare. Det är inte ovanligt att dessa elever har en eller flera diagnoser inom NPF spektrumet. Detta gör hemmasittare till en enligt bibliotekslagen dubbelprioriterad målgrupp. Många vårdnadshavare upplever också en maktobalans i mötet mellan bland annat hem och skola vilket innebär en ökad stressbelastning för hela hemmet. Sedan september 2025 har en samverkan skett mellan Bromölla bibliotek/kommun, Autism Skåne och Studieförbundet Vuxenskolan Skåneland. Syftet med samverkan har varit att nå hemmasittare med digital Shared reading. Denna samverkan har lett till upprepade och fortsatta möten med hemmasittare och deras vårdnadshavare samt en person med egen erfarenhet av att vara hemmasittare. Utifrån möten i denna grupp ser vi möjlighet att hjälpa andra i en liknande situationer och att genom detta arbete även stärka personerna i nätverket. Detta utifrån ett empowerment perspektiv. Detta bland annat då deltagarna ses som medforskare snarare än deltagare. Erfarenheterna gruppen har gör dem till experter om målgruppen, något vi tillsammans kan dra nytta av för nå fler. Biblioteket som rum kan även potentiellt utgöra en neutral plats för hemmasittare. En bro tillbaka in i samhället. Arbetet med målgruppen och möjligheten att använda bibliotekets utrymmen kan ses som del av det demokratiska arbetet och ett inkluderande av en målgrupp som annars riskerar ofrivillig ensamhet. Arbetet med/mot målgruppen kommer vara delvis finansierat med projektmedel ifrån Region Skåne.

Spår 5: Språk och innehåll som verktyg för maktutövande

Föreläsning: Att läsa bland själens

Läkehus & smitthärdar – en diskursanalytisk studie av föreställningar om frisk och sjuk läsning i Biblioteksbladet 1974-1994

Marie-Louise Bergström, Institutionen för ABM, Uppsala universitet

Abstract

Syfte

Denna presentation syftar till att ge ett kritiskt historiskt perspektiv på biblioterapeutiska föreställningar om läsningens läkande kraft samt, omvänt, på olika idéer om att läsande har makten att göra oss sjuka. Målet är att ge inblick i hur diskursiva maktrelationer gällande synen på läsning, samt på sjukdom/vård, har skiftat och omformerats i biblioteksvärlden mellan 1974 och 1994 i takt med en samhällspolitisk övergång från kollektivism till individualism. Presentationen bygger på masteruppsatsen med arbetstiteln "Att läsa – bland själens läkehus & smitthärdar. En diskursanalytisk studie av föreställningar om frisk och sjuk läsning i Biblioteksbladet 1974-1994". Uppsatsens syfte är att bidra med förståelse för olika synsätt på frisk och sjuk läsning samt deras utveckling i en svensk samhällskontext under åren 1974-1994. Den vill även ge inblick i hur läsningens värde beskrevs och motiverades i relation till hälsa under denna tidsperiod.

Innehåll

Bakgrund. En vanlig läsdiskurs idag är den neurovetenskapliga, som utgår från idén om hjärnans plasticitet. Hjärnan eller kognitionen har dock inte alltid präglats berättelsen om vad läsning är eller bör vara. Först under 1980-talet började skillnader i läsvanor hos den svenska befolkningen att allt mer ses ur ett kognitivt perspektiv, snarare än ur ett sociologiskt. Samtidigt fick idéer om det kognitiva vårdperspektivet KBT (kognitiv beteendeterapi) spridning, vilket på sikt skulle konkurrera ut ett psykodynamiskt perspektiv inom svensk psykiatri. Därmed var både läsdiskurs och synen på (psykisk) sjukdom under omvandling.

Teori och metod. Uppsatsens teoretiska ramverk bestod främst i Michel Foucaults diskursteori samt Karin Johannisson's texter om medicinska historiesyner och

medicinska kulturer. Som metod användes tematisk analys samt Åse Hedemarks diskursanalytiska modell baserad på reglerna om diskursiv formation.

Resultat. Resultatet visade att föreställningarna om den friska och sjuka läsningen i Biblioteksbladet 1974-1994 följde en övergripande diskursiv utveckling från kollektivism till individualism. Synen på läsarens och patientens agens i förhållande till staten och vården genomgick en betydande omvandling från aktiv samhällsaktör till ett mer eller mindre anpassligt subjekt. Det kognitiva läsperspektivet avlöste det sociologiska. Ett traditionellt medicinhistoriskt perspektiv, grundat i en medicinvetenskaplig diagnoskultur, ersatte därtill ett kritiskt medicinhistoriskt perspektiv, samt en vardagsmedicinsk, eller möjligen alternativmedicinsk, kultur.

Relevans

Presentationen visar hur maktrelationer inom bibliotekssfären historiskt har hängt samman med en större samhällsutveckling. Synen på läsaren och på läsning, samt på patienten, hälsan eller vad en bra vård ska åstadkomma (inom exempelvis sjukhusbibliotek), torde påverka vilka tankar och handlingar som anses möjliga och omöjliga, lämpliga och olämpliga, för en bibliotekarie att tänka eller utföra i relation till både biblioteksanvändare och samhället i stort. När en viss diskurs eller ett särskilt synsätt dominerar kan det bli svårare att föreställa sig andra sätt att vara eller agera på. Ett historiskt perspektiv på diskursskiften kan sprida ljus över vår egen tid och öppna för reflektion. Vilka läsdiskurser och sjukdomssyner dominerar vår tid, och vilka handlingar möjliggörs respektive omöjliggörs därmed? Finns där tendenser till diskursskiften just nu? Vad ska läsande åstadkomma? Vilket bibliotek vill vi, eller var och en av oss, ha och bidra till, oaktat vilka diskurser som för tillfället är populära?

Föreläsning: Makten över samlingarna – fulkulturens plats på bibblan

Amanda Uisk, Bibliotek Uppsala

Abstract

På Stadsbiblioteket i Uppsala, och i Bibliotek Uppsala som organisation, har vi

länge arbetat aktivt och strategiskt med genrelitteratur, serier och fantastik. Detta är en del i vårt läsfrämjande arbete för vuxna och unga.

På Stadsbiblioteket finns en stor fantastikavdelning för vuxna, likaså på ungdomsavdelningen för åldrarna 13–18. På Stadsbibliotekets serieavdelning har vi nyligen gjort ett omfattande arbete med genre, och hela organisationen har arbetat med att uppdatera genremärkningar för alla barn- och ungdomsmedier.

Fantastik är en populär genre som är stor bland unga vuxna, hos både kvinnor och män. Detta syns tydligt i vår lånestatistik.

Men det kan finnas fallgropar i det läsfrämjande genrearbetet:

- **Genus.** Det är en relativt jämställd lånestatistik bland fantastikmedier, men vissa mönster går att urskilja. I stort så lånar män mer sci-fi och skräck, kvinnor lånar nutidsfantasy och romantisk fantasy. Hur kan man jobba med män och pojkars läsning utifrån dessa förutsättningar? Vi presenterar hur vi själva har tänkt, med omfattande arbeten kring män och pojkars läsning de senaste fem åren.
- **Utgivningstrender.** I den engelska utgivningen har "romantasy", alltså fantasy med stort fokus på romance, exploderat de senaste fem åren. Det är en populär genre, främst hos unga kvinnor. Vilka fallgropar finns när man som bibliotek väljer att lyfta eller inte lyfta romantasy som genre?
- **Användarinflytande.** I Uppsala har vi en generös inköbspolicy. Vi köper in nästan allt som lämnas in som inköpsförslag. Kan den höga nivån av användarinflytande riskera att "förstöra" samlingarna? Är det i så fall värt den risken?
- **Fulkulturens plats.** Får man som läsare läsa *allt*? Ska biblioteket verkligen ta in den värsta sortens dark romance, skräck, eller erotisk manga i sin samling? Varför då, i såna fall? Vi presenterar hur vi på Stadsbiblioteket jobbar med frågorna.

Vi vill lyfta hur folkbiblioteken kan arbeta med genrelitteraturen, med dessa frågor som utgångspunkt. I och med detta vill vi också presentera de insatser och det kontinuerliga arbete som sker kring genrelitteraturen på biblioteken i Uppsala.

Dessa teman bottnar i makt. Vem bestämmer? Vad signalerar bibliotekets inställning till genre och medier för enskilda besökare och genreläsare? Hur kan det biblioteket lyfter och *inte* lyfter utgöra en typ av makt?

Vi hoppas att en diskussion och presentation om dessa ämnen kan intressera

andra i biblioteksprofessionen.

Föreläsning: Vem får ta plats? Om makt, representation och bibliotekets scen

Mona Suleiman

Abstract

Vem får ta plats? Makt, representation och programverksamhet på biblioteket

Biblioteket beskrivs ofta som en öppen och demokratisk mötesplats. Samtidigt formas dess programverksamhet av val, urval och prioriteringar som i praktiken påverkar vilka röster som ges utrymme och vilka perspektiv som får ta plats. Föreläsningen tar sin utgångspunkt i frågan: **vem får egentligen ta plats i bibliotekets offentliga rum?**

Med erfarenhet av att ha initierat och modererat en panelserie med kulturaktörer från olika fält, däribland pedagoger, författare, komiker och sociala entreprenörer, undersöker jag bibliotekets roll som plattform för representation, deltagande och samhällsdialog. Panelserien växte från ett enskilt samtal till en återkommande programserie och kretsade kring ungas organisering, kulturell tillhörighet och möjligheten att formulera sina egna berättelser.

Föreläsningen synliggör hur makt verkar i det praktiska programarbetet: i vilka som bjuds in, vilka berättelser som prioriteras och vilka perspektiv som riskerar att förbli osynliga. Genom konkreta exempel från genomförda program och reflektioner från bibliotekets vardag diskuteras både möjligheter och begränsningar i bibliotekets roll som scen för olika röster.

Föreläsningen väcker frågor om **representation, urval och ansvar**: Vilka röster återkommer i bibliotekets program? Vilka saknas? Vad påverkar våra val, och hur kan vi bli mer medvetna om den makt som följer med att skapa ett offentligt programutbud?

Målet är inte att presentera en färdig modell, utan att öppna för ett mer

medvetet samtal om biblioteket som demokratisk arena och om hur programverksamheten kan bidra till ett bredare och mer inkluderande offentligt rum.

Spår 6: Målgrupp utan makt

Föreläsning: Snacka om läsning! Gemensam läsning – unga läsledare.

Norea Haapalainen, Enköpings bibliotek

Åse Hedemark, Institutionen för ABM vid Uppsala universitet

Abstract

Gemensam läsning – unga läsledare: ett läsfrämjande projekt för och med barn och unga utifrån metoden shared reading.

Under sommaren 2025 fick nio ungdomar från kommunerna Enköping, Knivsta och Älvkarleby sommarjobb som läsledare, med ansvar för att hålla i högläsning och samtal om litteratur med yngre barn på fritidshem. Projektet hade beviljats medel inom ramen för Kulturrådets bidrag "Mer läsning". Syftet var ytterst att utforska barn och ungas läsning utifrån gemensamma läsoplevelser, stärka ungdomarnas delaktighet samt ge dem inflytande och ansvar i planeringsarbete och genomförande. Detta skedde i samarbete med handledare på bibliotek och andra vuxna.

Som en förberedande insats fick ungdomarna gå en utbildning i shared reading. Det är en metod som bygger på högläsning i grupp med samtal om de tankar och känslor som texten väcker. Metoden brukar beskrivas som både inkluderande och kravlös, vilket var en viktig utgångspunkt då ambitionen var att alla barn och unga skulle kunna delta utifrån sina olika behov och förutsättningar.

Projektet Gemensam läsning – unga läsledare kan beskrivas som en tvärsektoriell samverkan mellan de tre kommunerna, Biblioteksutveckling Region Uppsala och Institutionen för ABM, Uppsala universitet. Forskning om ungas läspraktiker är tämligen outforskat och genom ABM:s medverkan gavs en möjlighet att bidra med nytt material. Samtidigt ville vi utforska shared reading som läsfrämjande metod i en ny kontext - där unga läsledare möter barn. Det hade inte tidigare gjorts i landet.

Under den här sessionen kommer Åse Hedemark, lektor i biblioteks- och informationsvetenskap vid Inst. ABM, att ge en sammanfattning av sina forskningsresultat, där hon utgått från ett transkriberat material utifrån sex semistrukturerade gruppintervjuer med ungdomarna. Norea Haapalainen var anställd under sommaren 2025 som projektledare/handledare för sommarjobbare på Enköpings bibliotek, och vi kommer att få ta del av deras erfarenheter under projektiden och deras riktade arbete idag gentemot ungdomar.

Några frågor som sessionen belyser är:

Vad är det som gör att så många unga inte identifierar sig som läsare?

Vilken betydelse kan läsning utifrån "egenmakt" utgöra, det vill säga läsning på barn och ungas egna villkor (vilket tenderar att stå i motsatt förhållande till skolans mer instrumentella syn på läsning).

Hur kan bibliotek tillämpa de positiva resultat som framkommit i projektet i den befintliga verksamheten - med fokus på ungas delaktighet och läsfrämjande arbete?

Föreläsning: Försök med arbetsplatsbibliotek: en pilotstudie

Olof Risberg, Lunds universitet

Abstract

Vår tid beskrivs ofta som att den befinner sig i en läskris. Ur ett historiskt perspektiv är detta dock inte en nyhet. Tvärtom kan rädslorna för bristande läsning och sjunkande biblioteksbesök spåras decennier tillbaka i tiden. Vad som

däremot förändras är de föreslagna lösningarna på denna kris. Vad kan en historisk studie av tidigare lösningar på den upplevda läskrisen säga oss om läsfrämjande arbete i vår egen tid och i framtiden?

I mitt avhandlingsprojekt analyserar jag arbetsplatsbibliotek i Malmö med start i 1968 års litteraturutredning. I samband med denna utredning initieras experimentell verksamhet med utlåning på arbetsplatser i tre svenska orter. Dessa orter beskrivs på olika sätt som "kulturfattiga" eller "eftersatta" (Herder 1986, SOU 1972:61). Den ort jag fokuserar på, Kirseberg i utkanten av Malmö, beskrivs som en problematisk förort till en storstad, präglad av slumbetonade bostäder samt med en hög grad invandrare och arbetslösa. Här bedömdes behovet av arbetsplatsbibliotek vara som störst.

Syftet med denna undersökning är att förstå arbetsplatsbibliotekens snabba spridning och deras lika snabba nedgång och nuvarande marginaliserade position. Vilka var de upplevda sociala "problem" som arbetsplatsbiblioteken skulle utgöra en lösning på? Vad var i sin tur utmärkande för arbetsplatsbibliotek som politisk "lösning"?

Som en del av min avhandling genomför jag intervjuer med yrkesverksam eller pensionerad bibliotekspersonal med erfarenhet av att arbeta med arbetsplatsbibliotek under perioden 1968-2000. Intervjumaterialet analyseras med hjälp av Carol Bacchis variant av poststrukturalistisk policyanalys (Bacchi 2009, 2012, 2025) och den närbesläktade metoden poststrukturalistisk intervjuanalys (Bacchi och Goodwin 2016).

Vid en inledande analys av intervjumaterialet kan tre huvudsakliga, bitvis överlappande, berättelser om arbetsplatsbibliotek identifieras.

Det integrerande (arbetsplats)biblioteket: Denna berättelse betonar arbetsplatsbibliotekens roll för att integrera upplevt "problematiska" grupper, som arbetare och invandrare, i majoritetsbefolkningen och samhället i stort.

Det långa '68: Inom denna berättelse beskrivs 60-talets vänsterrörelse och dennas vikt för arbetsplatsbibliotekens utveckling. Här är målet med arbetsplatsbiblioteken emancipatoriskt och utjämnande.

Malmöns förändrade sammansättning: I denna berättelse betonas hur arbetsplatsbiblioteken inledningsvis riktade sig till arbetare inom industri. Med tiden kom dock verksamheten alltmer att riktas till medelklassgrupper, bestående av tjänstemän, kontorsarbetare och offentlig förvaltning.

Närvarande i samtliga intervjuer är också en diskussion om vad som ger olika

grupper rätt till uppsökande biblioteksverksamhet och vad som behövs för att "förtjäna" uppsökande biblioteksverksamhet. Avslutningsvis bör konstateras att dessa berättelser inte kan förstås som isolerade från varandra. Snarare representerar de olika samexisterande former av styrningsrationalitet. Arbetsplatsbiblioteken utgör en punkt där integrerande, kontrollerande och emancipatoriska former av maktutövning möts och interagerar.

Undersökningen utvecklar fältet bibliotekshistoria och forskning om kulturpolitik, eftersom uppsökande biblioteksverksamhet, och särskilt arbetsplatsbibliotek, är underutforskade områden. Samtidigt finns dessutom ett intresse för bibliotekarieprofessionen gällande lärdomar om läsfrämjande och uppsökande verksamhet. Även en politisk relevans föreligger då likheterna mellan 1960- och 1970-talets oro för utsatta områden, "svårintegrerade" grupper och en upplevd läskris utgör tydliga paralleller till 2020-talet.

Föreläsning: Att mötas i ögonhöjd

Elisabet Rundqvist, Kungliga biblioteket

Abstract

Sverige har fem nationella minoriteter: judar, romer, samer, sverigefinnar och tornedalingar, kväner, lantalaiset. Samerna har även ett folkrättsligt erkännande som urfolk. Sverige har en stark lagstiftning, ytterst handlar det om att omsätta den allmänna förklaringen för mänskliga rättigheter i ett aktivt handlande.

Nationell minoritet är en målgrupp som enligt bibliotekslagen § 5 ska *ägnas särskild uppmärksamhet*.

Flera sätt som KB använder/har använt för att möta minoriteter och urfolk i ögonhöjd beskrivs, möten med en uttalad vilja att utjämna maktrelationerna. De årliga samråden, arbetet i rådet för nationella minoriteter och projekt.

I förhållande till minoriteterna och urfolket har det i flera hundra år funnits ett vertikalt förhållande där staten är makthavaren och minoriteten undersåten. Makthavaren dikterar villkoren och undersåten tvingas till underkastelse.

Makthavare

Undersåte

Detta har resulterat i diskriminering, språkförlust, förlust av kulturell identitet, vandaliserade kulturmiljöer, ett berövande av kulturarv men framför allt har staten inskränkt självbestämmande. I nomadskolor och arbetsstugor skulle barnen i det nordliga rummet försvenskas och göras om till svenskar som endast talar svenska. Romska barn ryckets upp från sina familjer och fosterhemsplacerades för att stöpas om till svenska.

I dag är det historiska förloppet en period som bland annat belyses genom sanningskommissioner och vitböcker, insamling av vittnesmål om de kränkningar som skedde med början ca 1850 och fram till nutid med tonvikt på 1900-talet.

Som nationalbibliotek har KB material i alla samlingar som på olika sätt uttrycker diskrimineringen och de kränkningar staten utsatt minoriteterna och urfolket för.

KB ser därför ett behov av att kunna föra dialog med minoriteterna och urfolket, de som utsatts för historiska oförrätter, utan att för den skull skriva om historien. Varken dölja, försköna eller blunda för det materialet finns. Källmaterialet behöver hanteras med kunskap och respekt, källmaterial som i dag tolkas på ett annat sätt kan leda till emotionella reaktioner.

Genom att "mötas i ögonhöjd" och vända den vertikala relationen till en horisontell försöker KB skapa förutsättningar för dialog som bygger upp kunskap och resonemang hos båda parter.

Ansvarsbärare < > Rättighetsbärare

Nationella minoriteter och urfolket har rätt till kulturarvet, det är vårt gemensamma, men också en rätt att själva påverka hur det beskrivs, görs sökbart och förmedlas. Att få ge sin egen beskrivning, genom att rätt uttryck används, rätt attribuering, plats- eller personnamn på minoritetsspråket, även när det gäller äldre material.

I källmaterialet kan uttrycket vara exotifierande, rasistiskt, diskriminerande, kränkande, nedlåtande, det kan svartmåla, fara med osanningar eller framhäva negativa egenskaper eller särskilda utseenden. Beskrivningar från majoritetssamhällets perspektiv (överhögheten) med ett tolkningsföretade för de som vid den tidpunkten ansågs var berättigade att benämna och beskriva i förklenande ordalag.

Genom att öka kunskap och medvetenhet, skapa strukturer för dialoger och

samtal och former för att kunna arbeta med källmaterialet sträva KB efter att ha samtal där vi möts i som likvärdiga parter, på den horisontella linjen.

Föredraget kommer att beskriva och belysa flera olika vägar som KB valt att ta, öppna samråd, instifta rådet för nationella minoriteter och med sex europeiska nationalbibliotek driva det Erasmusfinansierade projektet OPEN.

Spår 7: Styrning och ledning

Föreläsning: Biblioteksplaner ur ett maktperspektiv : politik och prioriteringar

Anna-Stina Takala, Kungliga biblioteket

Abstract

Följande abstract beskriver innehållet i en föreläsning. Syftet är att diskutera ett maktperspektiv på kommunala biblioteksplaner, utifrån planernas lokala kontext. Relevansen ligger i att undersöka maktperspektiv i förhållande till hur biblioteksverksamheten styrs i kommunerna. Materialet som framställningen grundar sig på kommer framför allt från Kungliga bibliotekets (KB) uppdrag att följa upp hur de kommunala biblioteksplanerna används och vad de innehåller.

Enligt bibliotekslagen ska kommuner och regioner ska anta biblioteksplaner för sin verksamhet på biblioteksområdet. I de förarbeten som finns till den nu gällande bibliotekslagen anger lagstiftaren att ett av syftena med biblioteksplaner är att regelbundet få upp biblioteksverksamheten som en fråga på de lokala politikernas bord. När en kommun antar en biblioteksplan, vilket oftast sker genom beslut i kommunfullmäktige, har både politik och tjänstemannaorganisation tagit ställning till planens innehåll. I processen fram till en beslutad plan, finns ett samspel mellan tjänstemännens expertis och politikernas viljeriktning. Här finns en stor potential för dialog om biblioteksverksamhetens roll i kommunen.

Biblioteksplanen ger politiker ett formellt verktyg att "ta makten" över

biblioteksutvecklingen. Genom planen kan de styra hur biblioteken ska bidra till lokala mål om till exempel integration, demokrati och hållbarhet. Frågor:

- I vilken mån finns det ett politiskt engagemang för biblioteksplanen hos lokala politiker?
- Vad kan sägas om samspelet mellan tjänstemannaorganisation och politik?

I föreläsningen utvecklas ett resonemang kring dessa frågor, utifrån KB:s studier av hur biblioteksplanerna används. Även frågor om till exempel armlängds avstånd blir aktuella.

Makt handlar också om vem som får synas och höras och vem som får del av de allmänna resurserna. Planerna definierar i olika grad bibliotekens lagstadgade uppdrag att nå prioriterade grupper som nationella minoriteter, personer med annat modersmål än svenska, personer med funktionsnedsättning och barn och unga. Frågor:

- I vilken grad är biblioteksplanerna ett verktyg för att fördela resurser, och därmed ökad makt, till dessa prioriterade grupper?
- I vilken omfattning sker det i de kommunala biblioteksplanerna?

Föreläsningen utvecklar också detta perspektiv.

Källorna som används i föreläsningen är de uppföljningar av biblioteksplaner som KB genomfört de senaste åren, kompletterad av aktuell forskning från lärosätena och inslag från lokal media.

Föreläsning: Den decentraliserade makten – biblioteken vid Lunds universitet

Catta Torhell, Lunds universitetsbibliotek

Abstract

Det finns inga givna sätt att leda och styra verksamheterna vid landets lärosätesbibliotek. I denna presentation ges ett exempel på hur ett av våra största universitet försöker hålla ihop den samlade biblioteksverksamheten i olika former av nätverksstrukturer men där de olika beslutsnivåerna

(institutioner, fakulteter och universitetsledning) sällan samspelar. Syftet är att beskriva de delvis unika vägval som gjorts vid Lunds universitet samtidigt som dessa sätts in i ett universitetspolitiskt sammanhang av generell relevans.

Med förvåning upptäcker Lunds universitet i mitten av 1980-talet att det finns två parallella bibliotekssystem på lärosätet: det centrala Universitetsbiblioteket och ett häpnadsväckande stort antal institutionsbibliotek, cirka 200. I boken *Lunds universitets bibliotek 1986–2026 – en organisatorisk utmaning* (publ. juni 2026) får vi följa utvecklingen och införandet av olika nätverksorganisationer för att skapa en sammanhållen och samspelande verksamhet. Under nästan ett halvt sekel genomförs ett stort antal utredningar och organisationen justeras återkommande i otaliga försök att hitta former för styrning och ledning. Den starkt decentraliserade organisationsstrukturen vid Lunds universitet präglar även biblioteken och har inneburit återkommande, och ibland hetsiga, diskussioner kring finansiering, makt och inflytande. Att Universitetsbiblioteket å ena sidan är en av Sveriges minnesinstitutioner och å den andra sidan ska förse studenter och forskare med den information som behövs i stunden, är ytterligare en källa till spänningar. Här och nu och för evigt på samma gång.

Låter detta vanskligt? Ja, periodvis har det varit problematiskt och konfliktfyllt med besvärliga utmaningar vad gäller bevarandet av det svenska trycket och finansieringen av det växande e-biblioteket. Motsatsförhållandet mellan centralt och decentraliserat är återkommande och biblioteksstyrelsens roll, mandat och sammansättning har växlat. Representerar styrelsens ledamöter sina fakulteter eller har de ett övergripande ansvar för helheten? Synpunkterna på Lunds unikt långtgående decentralisering av sin biblioteksverksamhet har varit många. För dyrt? Förs svåröverskådligt? För svårstyrt? Eller alldeles enastående?

Bilden av vad ett bibliotek är och bör vara har kännetecknat diskussionen. Framträder en periodvis rafflande bibliotekshistoria om makt, ledning och styrning av biblioteken vid Lunds universitet.

Makt och maktlöshet – att leda en biblioteksverksamhet

Olle Sköld, Institutionen för ABM, Uppsala universitet

Johanna Hansson, Uppsala universitetsbibliotek

Linda Vidlund, SLU-biblioteket

Mohammed Mekrami, Bibliotek Uppsala

Charlotte Åstrand, Kulturutveckling och den regionala biblioteksverksamheten vid Region Uppsala

Abstract

Makt och maktlöshet – att leda en biblioteksverksamhet är en panel som syftar till att utforska hur makt och maktens olika dimensioner och uttrycksformer gestaltas i samtida biblioteksverksamhet, från skolbibliotek till universitetsbibliotek och bibliotekarieutbildning, med särskild tonvikt på chefs- och ledarskapsfrågor. Panelens tidsåtgång är 40 minuter. Målgruppen är deltagare med intresse för skärningspunkten mellan makt-, chefs- och ledarskapsfrågor i biblioteksverksamheter.

Panelmedlemmarna är Johanna Hansson (överbibliotekarie, Uppsala universitetsbibliotek), Linda Vidlund (överbibliotekarie, SLU-biblioteket), Mohammed Mekrami (bibliotekschef, Bibliotek Uppsala), Charlotte Åstrand (Enhetschef för Kulturutveckling och den regionala biblioteksverksamheten vid Region Uppsala) och Olle Sköld (prefekt för Institutionen för ABM, Uppsala universitet). En av panelmedlemmarna agerar även som moderator.

Panelen inleds med en kort presentation av panelmedlemmarna. Därefter ger alla panelmedlemmar en inledande, två minuter lång, utblick på de maktrelaterade frågor som för närvarande definierar ledarskapsarbetet i deras respektive verksamheter.

Huvuddelen av paneldiskussionen omfattar 15 minuter och består av ett gemensamt utforskande av ledarskap, makt och bibliotek med utgångspunkt i följande teman:

1. Makt och ledarskap: vad innebär det att använda den makt man som chef och ledare för ett bibliotek har—var börjar och slutar makten?
2. Makt och maktlöshet: vart går gränserna mellan dessa begrepp, och hur gestaltas föreställningar av makt och maktlöshet i panelmedlemmarnas biblioteksverksamheter?
3. Fördelningen av makt i bibliotekssektorn: hur är makt fördelad mellan biblioteksanvändare, medarbetare, finansiärer, politiker, och överordnade chefer? Vilka olika typer av makt kan skönjas i bibliotekens aktörsfält?

Panelens sista segment är en 15 minuter lång och frågeledd diskussion mellan

panelmedlemmarna och panelens åhörare. Panelen avslutas med att alla panelmedlemmar lyfter fram de framtida, maktrelaterade frågor och målsättningar som de uppfattar som viktigast att arbeta med inom respektive organisation.

Spår 8: Vem bestämmer över vårt uppdrag och yrke?

Den goda bibliotekarien? Om bibliotekariens makt och professionella ansvar

Ellen Jacobsson, Södertörns högskola, Centrum för praktisk kunskap

Linda Berg Ottoson, Region Örebro län, Biblioteksutveckling

Abstract

Biblioteksanställda är vana att se sig själva som de "goda", de "visa" och de öppna, och biblioteken som demokratins och yttrandefrihetens sista utpost (Schwarz). Men stämmer denna självbild överens med yrkesrollens praktiska utformning och samtida villkor? Och vilka utmaningar möter den hjälpsamma, empatiska och serviceinriktade bibliotekarien i vardagens arbete? Dessa frågor har tio biblioteksanställda utforskat och problematiserat gemensamt i en forskningsstudie initierad av Centrum för praktisk kunskap vid Södertörns högskola och Biblioteksutveckling Region Örebro län.

Studien genomfördes i form av fyra forskningscirklar. Cirkarna tog sin utgångspunkt i deltagarnas egna erfarenheter där det essäistiska skrivandet fungerade som metod för reflektion kring den egna yrkesrollen. Med hjälp av filosofiska texter och begrepp undersökte deltagarna biblioteksarbetets etiska, politiska och kunskapsteoretiska dimensioner. Resultatet blev tio utvecklade

essäer (Gunnarsson). Föreläsningen kommer att presentera: (1) forskningscirkelns utformning och syfte, (2) utvalda delar av essäerna och (3) en analys av essäernas innehåll i syfte att belysa bibliotekariens och bibliotekets makt och det professionella ansvar som följer på denna makt.

Bibliotekariernas essäer sätter ord på bibliotekariens yrkesroll som djupt paradoxal. Biblioteket framträder som en öppen och kravlös plats och samtidigt som en institution präglad av normer, ordning och professionella fördomar. I essäerna ställs kriminella ungdomars rätt att vistas i biblioteket mot de läsande ungdomarnas behov av tystnad. Tidningsgubbarna mot livliga barn. Men vad innebär det exempelvis att veta när och hur det är rätt att ingripa, sätta gränser eller skapa utrymme för olika behov och konflikter i bibliotekets offentliga rum? Och vilka värden står på spel när bibliotekarierna agerar grindvakter för det "vänliga, läsfrämjande och tillmötesgående" rummet? Den professionella makten framträder som nära sammanbundet med bibliotekariens ansvar som offentlig tjänsteperson och förvaltare av bibliotekslagens demokratiska uppdrag. Men *vem* har biblioteket egentligen ansvar för? Och *vad* bör bibliotekarien ansvara för att förvalta?

Med inspiration från Hannah Arendt problematiserar bidraget risken i att professionellt ansvar reduceras till korrekt administration och regeluppfyllelse. Arendts kritik av den plikttrogna byråkraten synliggör vikten av vaksamhet inför hur även välvilliga institutioner kan reproducera maktordningar genom rutin, konsensus och föreställningar om neutralitet och öppenhet för "alla" (Arendt och Aldstedt, & Hansson). Men med inspiration från Chantall Mouffe framträder rollen samtidigt som ytterst politisk.

Studien aktualiserar därmed bibliotekariens ansvar och roll inte bara att upprätthålla demokratiska värden, utan också att kritiskt reflektera över hur det egna handlandet, organisationens normer och bibliotekets praktiker skapar en viss typ av offentligt rum. Genom att problematisera bibliotekariens självbild och professionella ansvar bidrar studien till konferensens tema om maktrelationer i bibliotekens verksamhet. Den synliggör hur makt inte bara utövas genom organisatoriska och samhällseliga strukturer utan också genom vardagliga möten, professionella ideal och föreställningar om vad en "god bibliotekarie" är och bör vara (Bäckström).

Referenser

Arendt, H. *Den banala ondskan*

Aldstedt, E. & Hansson, J. *Makten och ärligheten: ledarskap i praktiken*

Bäckström, Stina. *Bankdosor, skam och sms-poesi: essäer om bibliotekens arbete med digitalisering*

Gunnarson, M. (red) (2019). *Att utforska praktisk kunskap*

Mouffe, C. *The democratic paradox*

Schwarz, E. *Bibliotekariens praktiska kunskap*

"Elever träffar jag ju inte": Kommunal skolbibliotekssamordning och professionellt handlingsutrymme

Ulrika Centerwall, Bibliotekshögskolan

Abstract

Under det senaste året har centrala samordningsfunktioner fått en alltmer framträdande roll i styrning och utveckling av kommunala skolbibliotek. Mot denna bakgrund fokuserar detta paper på en studie av de praktiker och relationer som formar skolbibliotekariers samordnande uppdrag. Syftet med studien var att utforska den makt som bibliotekariernas chefer, utvecklingsledare i grundskoleförvaltning, utövar över skolbibliotekens utveckling, samt hur denna makt påverkar skolbibliotekariers möjligheter att agera i sin professionella roll.

Teori och metod

Studien tar sin teoretiska utgångspunkt i teorin om praktikarkitekturer (TPA), där makt förstås som relationell och inbäddad i de kulturella-diskursiva, materiella-ekonomiska och sociala-politiska villkor som formar professionell utbildningspraktik. Det empiriska materialet består av semistrukturerade intervjuer med 30 personer som arbetar med skolbibliotek i olika roller: utvecklingsledare i grundskoleförvaltning med ansvar för skolbibliotek (6), skolbibliotekssamordnare (20) och samordnande skolbibliotekarier (4). Genom att inkludera flera organisatoriska nivåer möjliggörs en analys av hur makt och ansvar fördelas, förhandlas och ibland förskjuts i organisering och samordning av skolbibliotek.

Resultat och analys

Resultaten visar en tydlig diskrepans mellan skolbibliotekariers och utvecklingsledares förståelser av skolbibliotekariens professionella roll och uppdrag. Bibliotekarierna återberättar i många fall en låg förståelse från utvecklingsledarnas sida när det kommer till begränsande förutsättningar. Utifrån en sådan förståelse framstår uppdraget snarare som generellt och organisatoriskt än som en situerad pedagogisk och relationell praktik. Utvecklingsledarna utövar därmed makt över professionens villkor främst genom att forma de organisatoriska ramar som definierar vad bibliotekariens arbete kan vara.

Denna diskrepans kan förstås som ett uttryck för hur maktrelationer verkar genom praktikarkitekturer. Utvecklingsledarnas inflytande över organisering, resurser och uppdragets inramning formar villkoren för bibliotekariernas praktiker. Samtidigt har utvecklingsledarna liten eller ingen insyn i skolbibliotekens verksamhet vilket medger ett stort handlingsutrymme för såväl bibliotekarier som lärare. När utvecklingsledare saknar förståelse för professionens kunskap och logiker riskerar skolbibliotekariers professionella omdöme att marginaliseras, samtidigt som deras ansvar att utföra skollagens formulerade uppdrag om ändamålsenlig bemanning försvåras. Detta innebär att bibliotekarierna, trots otydliga uppdrag och ett relativt stort handlingsutrymme, upplever ett begränsat professionellt självbestämmande.

När någon annan än professionens egna företrädare utformar tjänster innebär detta att positionerna många gånger inte innehåller den kärna som professionen lutar sig mot, det vill säga arbetet i det bibliotek som ligger i skolbyggnaden, med dess elever och dess resurser. Istället placeras de centrala skolbibliotekarierna i kommunhus eller liknande centrala arbetsplatser och kan i varierande, men alltid begränsad, grad arbeta i skolan och med eleverna. Ändå förväntas bibliotekarierna leverera läsfrämjande insatser, organisera biblioteksrum och hantera omfattande uppgifter kopplade till det statliga litteraturstödet. Skolbibliotekarierna betonar vikten av lokal förankring och närvaro i skolans pedagogiska verksamhet, i nära samarbete med elever och lärare. "Att arbeta i skolan" framstår som centralt för professionell identitet och för bibliotekariens möjlighet att bidra till undervisning, elevers lärande samt skollagens framskrivning av uppdraget.

Bidrag

Studien synliggör maktrelationer inom skolbibliotekssamordningens praktik, samt hur bibliotekariers möjligheter att utmana dessa är villkorade. Genom att analysera skolbibliotekssamordning som professionell praktik bidrar studien med fördjupad kunskap om samordnande grundskolebibliotekariers

professionsutövande.

Vems uppdrag, vems ansvar? Folkbibliotekens MIK-arbete mellan förväntan och praktik

Ola Nilsson, Malmö

Abstract

Folkbiblioteken pekas ofta ut som viktiga aktörer för att stärka allmänhetens förmåga att hitta, värdera och granska information, det vill säga medie- och informationskunnighet (MIK). Förmågorna är en förutsättning för att kunna delta i det demokratiska samtalet och göra informerade val.

Statens medieråds (numera Mediemyndigheten) rapport från 2022 ger biblioteken en central roll i MIK-arbetet, särskilt gentemot vuxna invånare. Många folkbibliotek har också skrivit in MIK i sina biblioteksplaner, och i Kungliga bibliotekets (KB) kartläggning av regionala biblioteksplaner 2025 är sådana skrivningar vanliga. Samtidigt konstaterar KB i slutredovisningen av Digitalt först med användaren i fokus att det fortfarande är svårt för folkbiblioteken att utveckla utåtriktade verksamheter som faktiskt stärker medborgarnas MIK.

Underlaget kommer från två kartläggningar. Under 2025 genomförde en arbetsgrupp med medarbetare vid KB, de regionala biblioteksverksamheterna i Blekinge-Kronoberg, Gävleborg, Sörmland och Örebro samt Digiteket en kvalitativ intervjustudie med elva folkbibliotekschefer. Våren 2026 genomförde Digiteket-redaktionen en enkätundersökning som besvarades av 307 biblioteksmedarbetare.

I intervjustudien framträder fyra parallella arbetsmodeller: en bred traditionell, en integrerad vardagsmodell, en minimal eller frånvarande och en experimentell. Tolkningarna av uppdraget skiljer sig åt, och så gör också prioriteringarna och uppföljningen. Åtta av elva bibliotek prioriterar de traditionella målgrupperna äldre samt barn och unga, medan den stora gruppen vuxna 19–65 år ofta osynliggörs. Mycket av arbetet vilar på enskilda eldsjälar, och systematiska behovsanalyser är få.

Digitekets enkät bekräftar bilden av ett fragmenterat uppdrag. 58 procent uppger sig osäkra på AI och 47 procent på GDPR och lagstiftning. På frågan om

vad som är svårast i verksamheten handlar mer än hälften av svaren om arbetet med prioriterade grupper. MIK i mer fördjupad mening tas däremot sällan upp spontant. Det personalen efterfrågar är i första hand stöd i grundläggande digital handledning och teknik.

En preliminär slutsats är att MIK-arbetet på svenska folkbibliotek är praktiskt eftersatt och styrs av antaganden snarare än av underlag. De hinder som återkommer i materialet handlar om brist på resurser och kompetens samt otydliga uppdrag, och att ad hoc-lösningar dominerar.

Några maktfrågor vi vill lyfta till diskussion:

- Vem äger frågan? När MIK blir "allas ansvar" eller överlämnas till kommunens IT-enhet, vem definierar då vad som egentligen är en biblioteksfråga?
- Vem definierar MIK? Har professionen, staten eller den enskilda medarbetaren tolkningsföreträdet över vad medie- och informationskunnighet ska betyda i praktiken?
- Service eller bildning? Den höga servicegraden i biblioteksrummet riskerar att tränga undan det pedagogiska arbetet. Hjälper vi besökarna till självständighet, eller cementerar vi beroenden?
- Eldsjäl eller struktur? Vad krävs för att flytta MIK-arbetet från enskildas engagemang till en gemensam, systematiserad praktik, och vem har mandatet att göra den förflyttningen?

Posterpresentationer

Det medborgarstyrda biblioteket

Ida Åberg, Linköpings stadsbibliotek

Abstract

Biblioteken beskrivs ofta som en viktig demokratisk arena, medborgarnas vardagsrum, en plats för yttrandefrihet och bildning. Men vem har egentligen makten på biblioteket, är det personalen eller är det besökarna som formar platsen och innehållet? Linköpings stadsbibliotek arbetar aktivt med att öka medborgarnas inflytande - det medborgarstyrda biblioteket.

Enligt bibliotekslagens ändamålsparagraf ska biblioteken verka för det demokratiska samhällets utveckling genom att bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning. Folkbibliotek, tillsammans med sockenbibliotek och arbetarbibliotek, har spelat en stor roll i den svenska bildningshistorien. Biblioteken bildar befolkningen och utvidgar redan vunna kunskaper. Biblioteken står för kvalitet och bidrar samtidigt till läslust som ger tillgång till en mångfald av perspektiv. Kontinuerlig läsning utvecklar och upprätthåller läsförmågan och ger oss förmågan att värdera och processa större mängder information. Bibliotek är även mötesplats för både kultur och reflektion. Samhällsutvecklingen och den digitala utvecklingen har dock skapat ett behov av för biblioteken att arbeta på nya sätt för att nå ut och vara relevanta även i den framtida bildningstraditionen.

Linköpings stadsbibliotek har under 2025 och 2026 genomfört studiecirkel i demokrati för att skapa utrymme för medarbetare att fördjupa sig i bibliotekens demokratiska uppdrag och vad det kan innebära. Studiecirkelarna utgör en grund i bibliotekets utvecklingsarbete där fokus ligger på att nå fler och att skapa en mer aktiv arena för möten i demokratisk anda som bidrar till läslust. En viktig pusselbit i det medborgarstyrda biblioteket är att öppna upp biblioteksrummen för medborgarna med meröppet och självservice samt förlänga bibliotekets tjänster på landsbygden genom biblioteksombud.

Linköpings stadsbibliotek arbetar även med att testa olika metoder för att kombinera det långsiktiga och långsamma arbetet med det medborgarstyrda, som ofta behöver ske betydligt snabbare. Linköpings stadsbibliotek arbetar medvetet med att erbjuda bibliotekets scener och uppmuntra den enskilde medborgaren till att vara medskapare till det som händer på biblioteket. Under våren 2026 lanserades ett formulär för Program- och utställningsförslag. Genom formuläret bjuder biblioteket in allmänhet att använda bibliotekets scener både genom att lämna förslag eller själva vara arrangörer. Formuläret kan även användas för att aktivt söka upp program eller utställningar med en viss inriktning från enskilda bibliotek. Målsättningen med formuläret är att öka den lokala förankringen av program samt utöka samarbetet med civilsamhället och det fria kulturlivet i hela Linköpings kommun. Förslagen bevakas av personalen på huvudbiblioteket, närbiblioteken och biblioteksbussen, vilket innebär att program- och utställningsförslag blir synliga för personal på både huvudbiblioteket, i stadsdelarna och på landsbygden. Som ett resultat av formuläret har exempelvis biblioteksbussen bokat in ett program om hårdrocksbandet KISS på Bestorps bio med en poddare och författare efter förslag från en besökare.

Det pågående utvecklingsarbetet med det medborgarstyrda biblioteket kräver

att bibliotekets personal förändrar invanda arbetssätt för att kunna ta emot nya typer av förslag och målgrupper. En stor utmaning är att nå ut till icke-användare med budskapet där marknadsföring och samarbeten internt och externt blir viktiga nycklar för att biblioteken ska bli Linköpingsbornas vardagsrum.

Lavametoden – 30 år av medskapande och unga fria röster

Monika Musovic Bosnic, Cornelia Blom Liden och Jen Nguyen, Lava, Kulturhuset stadsteatern

Abstract

Kort innehållsbeskrivning av program

I det här programmet presenterar vi Lavametoden som bygger på medskapande och deltagande. Våra besökare är del av sitt bibliotek bland annat som producenter av program, informanter till inköp och fria konstnärer i vår verkstad. På Lava lär sig pedagogerna samtidigt som besökarna när vi tillsammans söker efter kreativa lösningar.

Vi vill särskilt lyfta tre områden ur Lavas verksamhet: Zinecentralen, manganrådet Magma och Lavaredaktionen.

Zinecentralen är den del i Lavas bibliotek som är till för egenpublicerade medier. Där kan våra besökares texter, serier och bilder nå ut till andra besökare och låntagare. Zines är ett sätt att sprida konst och kunskap men också att som läsare möta sånt som annars kanske inte skulle ges ut.

Magma är Lavas ungdomsråd för unga vars syfte är att utveckla metoder för att sprida kunskap till bibliotekarier. Rådet vill ändra synen på unga som barnslig eller "dålig" litteratur och jobbar därför för att förmedla kunskap om mangeläsning och dess kultur.

Lavaredaktionen utforskar nya sätt att läsa, skriva och skapa tillsammans. Under året gör redaktionen studiebesök på museer och andra kulturplatser, och deltar i workshops med författare, journalister och andra som arbetar med text, som en del av att samla kunskap och inspiration. Tillsammans arbetar de fram en publikation som släpps i slutet av året.

Vi hoppas att Lavametoden ska ge inspiration till nya arbetssätt.

Övrig bra info

Den 13 september 2026 fyller Lava 30 år och firar tre decennier av ungas kultur mitt i Stockholm. Sedan starten har Lava varit ett demokratiprojekt i praktiken – en plats där unga får tillgång till verktyg, rum och stöd för att uttrycka sina idéer, perspektiv och berättelser. Genom eget skapande, samtal och konstnärliga uttryck gör unga sina röster hörda, varje dag.

Från dialog till förändring

Jonna Knutsson och **Maria Asplund**, Bibliotek Uppsala

Abstract

Bibliotek Uppsala har länge arbetat för att öka delaktigheten tillsammans med olika målgrupper, bl.a. personer med funktionsnedsättningar. 2018 genomfördes ett samarbete med den kommunala dagliga verksamheten Ge makten vidare. Det blev startpunkten på ett fortlöpande samarbete som resulterat i funkishyllan Underbara hyllan, Kompisgruppen, samt ett boktipsarsamarbete med den dagliga verksamheten Radio Fyris.

Delaktighetsmodellen

2018 genomfördes den första delaktighetsslingan mellan Stadsbiblioteket och Ge makten vidare. En delaktighetsslinga utgår från delaktighetsmodellen, en metod för ökad delaktighet där möten och dialog får ta plats på lika villkor oavsett funktionsförmåga. Modellen togs ursprungligen fram av FoU Skåne, och har därefter vidareutvecklats av Uppsala kommun. Delaktighetsslingor används på gruppboenden och dagliga verksamheter för att brukarna ska få makt att påverka sin vardag, och mellan dagliga verksamheter och andra samhällsinstanser med syfte att jämna ut maktobalanser och öka målgruppens påverkan i samhället.

Delaktighetsslingorna på biblioteket genomfördes i fem steg, där arbetshandledare/vägledare förmedlade frågor mellan deltagare från dagliga verksamheter och bibliotekspersonal, utan att dessa möttes under de första träffarna. Detta möjliggjorde för deltagarna att ställa anonyma frågor till personalen, och att kunna reflektera i lugn och ro.

Vid ett senare möte träffades deltagare och bibliotekspersonal och diskuterade förändringar som kunde genomföras i biblioteksverksamheten utifrån

deltagarnas önskemål. Därefter förankrades förändringsplanerna med bibliotekschef, och följdes upp vid ett sista tillfälle för att säkerställa genomförandet.

Delaktighetsmodellen synliggör vilka maktrelationer biblioteken skapar och upprätthåller om vi inte bjuder in till målgruppsdialoger på lika villkor – något som är av stor vikt när vi skapar verksamhet riktad till målgruppen.

Delaktighetsslingor på Bibliotek Uppsala:

Bibliotek Uppsala har deltagit i flera delaktighetsslingor tillsammans med Ge makten vidare och arvsfondsprojektet Relationer som funkcar;

- 2018 genomfördes en delaktighetsslinga på Stadsbiblioteket med fokus på bemötande och biblioteksverksamhet. Den resulterade bl.a. i bemötandeföreläsningar, där personer ur målgruppen höll en bemötandeföreläsning för all bibliotekspersonal.
- 2020 genomfördes en delaktighetsslinga på Sävjabiblioteket med fokus delaktighet. Den resulterade bl.a. i funkishyllan Underbara hyllan.
- 2022 genomfördes en delaktighetsslinga med syfte att utveckla en till Underbar hylla på Stadsbiblioteket.

Underbara Hyllan

Underbara hyllan är en funkishylla skapad tillsammans med målgruppen personer med intellektuell funktionsnedsättning och/eller autism. Namnet valde deltagarna själva. Hyllan innehåller skön- och facklitteratur, tidskrifter, filmer, musik och material skrivet av/för målgruppen. Utbudet riktar sig främst till unga & vuxna, inte anhöriga, och ersätter således inte Äppelhyllan som mer är en informations- och resurshylla.

Deltagarna önskade att hyllan skulle ligga på en lugn plats nära informationsdisken för att enkelt kunna be personalen om hjälp. De önskade även:

- Böcker om noter, dinosaurier, sex och relationer
- Genreindelningar och knubbar med bildstöd
- En tyck-till-låda
- Informationsmaterial (från infoteket/MTM/FUB/dagliga verksamheter m.m.)
- Anslagstavla med affischer om funkisprogram i anslutning till hyllan

Boktips

För att ytterligare involvera målgruppen samarbetar vi med den dagliga

verksamheten Radio Fyris. De skickar egna boktips till oss, som vi gör affischer av. På affischerna tipsar vi om och länkar till Radio Fyris.

Kompisgruppen

Både biblioteket och deltagarna ville fortsätta samarbeta efter att delaktighetsslingorna upphörde. Därför startades 2023 **Kompisgruppen** – ett öppet forum där målgruppen får fika och tycka till om biblioteket.

Keynote Roland Paulsen

Roland Paulsen är universitetslektor och docent vid Lunds universitet.